

böckernas älsklingsämnen – kärlek, förälskelse och sexualitet. Dagboksanteckningarna om dessa ämnen är både mångstämmiga och mångtydiga. Flickorna tycks skriva in sig lika lätt i ett romantiskt universum som att inta en pragmatisk hållning till pojkar som sexobjekt. Men texterna talar för att det intresse tonårsflickorna visar för det motsatta könet är av mer principiell art än faktiskt. Dessutom förekommer mer problematiserande stämmor som genom humor och ironi visar på alternativa positioner till de mer okritiska.

Sammanfattningsvis har Gry Heggli avhandling enligt min mening många goda kvaliteter. Mitt allmänna intryck är att hon kunnat dra långtgående slutsatser om unga flickors skrivhandlingar utan att göra övertolkningar. Flera sidor av hennes vetenskapliga arbetssätt har medverkat till detta. Jag tänker närmast på hennes ingående behandling av relevant litteratur och förmåga att självständigt tillämpa teoretiska perspektiv och begrepp i sin närläsning av det empiriska materialet samt hennes reflekterade hållning till annan forskning. Den performansorienterade analysen av skribenternas genrekompetens och studiet av deras intertextuella strategier för att positionera sig och skapa mening, hör enligt min mening till den empiriska analysens främsta kvaliteter.

Till avhandlingens begränsningar hör möjligheterna att utifrån textanalysen och den typ av intervjuer som gjorts, få insikter om det sociala liv som texterna ger uttryck för, vilket Heggli i sina avslutande kommentarer (s. 231) anger som ett motiv för att närma sig texters form och struktur. För mig som utomstående läsare är informanterna i denna studie fortfarande ganska osynliga trots den inträngande kunskap jag fått om deras skrivhandlingar. Utan att rucka på avhandlingens lokalisering till ett i huvudsak textligt universum skulle man kunna tänka sig att Heggli kunnat följa

några av skribenterna mer närgånget. Därigenom skulle hon ha kunnat studera hur de t ex hanterar vänskap utanför dagboksskrivandet och förhåller sig till föreställningar om ungdomlighet i också andra vardagliga sammanhang. Detta skulle ha motverkat intrycket av textanalysen som lite sluten inom sig själv.

Detta ska inte uppfattas som en invändning mot avhandlingens metodiska och empiriska prioriteringar. Dessa framstår som logiska och stringenta i förhållande till valet att lokalisera analysen till ett textligt universum. Underlaget till boken är Heggli doktorsavhandling i folkloristik 2001. Mitt huvudintryck är att avhandlingen har hög vetenskaplig nivå och bidrar till ny kunskap om skrivandets etnografi samt till en ämneskritisk debatt med betydelse för såväl folkloristiken som angränsande discipliner.

Iver rasker over isen

Iver B. Neumann: *Norge – en kritikk. Begrepsmakt i Europa-debatten*. Oslo 2001. Pax Forlag as. 205 s.

Anmeldt av Ole Marius Hylland, Oslo

Iver Neumanns bok er en historisk gjennomgang av de begreper og forståelser som har representert 'Norge', samt en analyse av hvordan norsk europadebatt i realiteten har vært en kamp om begreper.

Tittelen på denne anmeldelsen er inspirert av det eneste bildet i *Norge – en kritikk*, betydningsfullt plassert mellom tittelsidene. Bildet er et fotografi, etter alt å dømme av forfatteren, der han i noe som kan tolkes som rask gange, beveger seg over et speilblankt islagt vann. Jeg velger å tolke fotografiet som en formsikker blanding av selvhøytidelighet og selvironi; med potensielle undertekster som "på tynn is" eller "på glattisen". Tittelen er i tillegg ment som en antydning om anmeldelsens hovedinn-

vending mot *Norge – en kritikk*; det åpenbare hastverket som preger boken.

Neumann sier i et intervju med Morgenbladet at boken, ”som alle morsomme prosjekter” er preget av stormannsgalskap. Den er et relativt ambisiøst prosjekt, der Neumann i løpet av 170 sider beveger seg diakront gjennom et halvt tusenår og synkront på tvers av en del fagområders møysommelig opptrukne revir. Dette åpner trolig for en del kritikk av typen ”dette har vi drevet med i mange år, og her kommer Neumann plutselig slentrende...”, hvilket er delvis berettiget, men også litt synd. Noe av det fascinerende med et prosjekt som Neumanns, eller for den saks skyld Rune Slagstads eller Nina Witoszeks monografier om nasjonen, er jo nettopp ambisjonsnivået. Én konsekvens av den empiriske og teoretiske spennvidden i Neumanns analyse er imidlertid at kun et fåtall lesere er i stand til å foreta en genuin vurdering av analysens troverdighet. Dermed er det i stor grad opp til forfatteren å godtgjøre det brede analytiske bildet som tegnes. Dette kunne med fordel vært gjort bedre i *Norge – en kritikk*. Det følgende er et forsøk på å utdype denne innvendingen.

Neumann bruker en del plass innledningsvis for å utdype sin metodiske posisjon i forhold til stoffet, bl.a. ved hjelp av begrepene ”diskursanalyse” og ”begreps-historie”. Disse termene og det de betegner understreker at begreper og diskurser har foranderlige historier, og at disse dermed må analyseres i sine variable historiske kontekster for å forstås. På bakgrunn av dette poeng-et er det litt overraskende at Neumann vier så lite tid og rom til *primærkildene* til disse kontekstene. Et stort flertall av de historiske sannhetsvitnene for Neumanns analyse kommer kun til orde gjennom *andre* akademikers analyser og tilhørende utvalg av sitater. Intellektuell og begrephistorisk utvikling på 1800-tallet gis eksempelvis mye plass i boken, samtidig som primærlesningene av førstehåndskilder til denne utviklingen er overraskende få. Det må sies å

ligge en viss kontrast til diskursanalysens innsikt i begrepenes *situert*het i dette. En følge av den til tider litt svake kildebeleggingen er altså at det preger analysens troverdighet. Og troverdighet er denne utvilsomt innsiktsfulle analysen avhengig av. Dette blir tydelig når begreper, diskurser og representasjoner av og til tenderer mot å anta eget liv, der de splittes opp, settes i bevegelse og inngår i allianser og konflikter uten at de konkrete personene som disse er avhengige av, synliggjøres. Et par eksempler skal henføres.

Neumann introduserer Tyge Rothe som sentral i forhold til en historisk ”oppgradering av begrepet ’folket’” (s. 50). Rothe var eneveldsteoretiker, historiker og politisk debattant i Danmark, og dertil privatlærer for Fredrik den 5. Neumanns bruk av Rothes ”sentrale forfatterskap” begrenser seg til tre sitater som er formulert med 27 års mellomrom, som det utifra teksten er umulig å finne den egentlige opprinnelsen til, og som i sin helhet er hentet fra Øystein Sørensens monografi om en annen stats-teoretiker, Jens Sneedorf. Om man titter på Sørensens bok ser man også at informasjon som hadde satt sitatene i et forklarende lys blir borte på veien. Dette gjelder eksempelvis der Neumann siterer Sørensens oppsummering av samtidige synonymmer for begrepet ”almindelige domme”. Det leseren av Neumann *ikke* får vite er at disse analoge begrepene, ”folkets røst”, ”publikums dom” osv., alle er hentet fra en og samme artikkel av Tyge Rothe. I en begrephistorie som Neumanns må det også sies at det hadde vært av interesse med informasjon om denne artikkelens tittel og tema: ”Hvad betyder ordet Publikum?” (Minerva 1786). Når Sørensens studie i tillegg er gitt feil tittel i Neumanns litteraturliste, blir det tydelig at kildebehandlingen i ’Norge – en kritikk’ ikke bidrar til den totale analysens troverdighet.

I og med at *folk* og utviklingen av innholdet i begrepet til de grader er meningsbær-

ende for Neumanns historisk-politiske analyse, anfører jeg et eksempel til på hvordan essensiell utvikling av folkebegrepet får lite å hvile seg på. Neumann postulerer at de til tider synonyme begrepene *folk* og *allmue* skiller lag, for å bli ”markører for de to konkurrerende representasjonene av Norge”. Dette er en interessant påstand, men jeg kan vanskelig se for hvem eksempelvis ”allmue” blir en viktig representasjon for Norge. Er det ikke heller en konkurrerende bruk av kjernebegrepet folk som foregår? Sannhetsvitnene for delingen mellom begrepene er også diskutabile. Dette gjelder både far og sønn Moe. Jørgens første utgivelse fra 1840, *Samling af Sange, Folkeviser og Stev i Norske Almuedialakter* (for øvrig gitt feil tittel hos Neumann), gis som eksempel på at både folk og allmue kunne brukes i en og samme kontekst. Dette er knapt nok overraskende. Ivar Aasen kunne 10 år senere bruke folk, allmue og menigmann som synonymer. Eilert Sundt kunne 20 år senere, i en artikkel om allmueboksamlinger, bruke folk og allmue som parallelle begreper. Et annet sannhetsvitne for begreps skillet, Jørgens sønn Moltke, fortjener også en kommentar. Han har skrevet ”den teksten som kanskje i størst grad har formet diskursen omkring almuens fremmarsj”. Den teksten Neumann henviser til er M. Moes *Det nationale gennembrudd og dets mænd*. Den er utvilsomt sentral i nasjonalromantisk diskurs (og ikke minst i diskursen om den norske nasjonalromantikken), men inneholder på sin side svært lite om ”almuen”, et begrep som knapt brukes av Moe i denne teksten. Slik blir det ikke så mye forklarende kraft igjen hos far og sønn Moe, og dermed står en begrepsutvikling som etter sigende preger store deler av attenhundretallets politiske diskurs tilbake på kildemessig ganske vaklende ben. (Men, bare for å gjøre det klart; det er ikke dermed sagt at Neumanns analyse ikke har noe for seg.)

Under lesningen får man inntrykk av at Neumann er betraktelig mer på hjemmebane når han beveger seg over på 1900-tall-

et, på den lange veien mot analysens egentlige mål; de norske EEC/EF/EU-avstemningene i 1972 og 1994. Denne delen av analysen er både troverdig og leseværdig, og svært interessant eksempelvis der Neumann behandler den norske fascismens representasjon av Norge. Likeledes virker bokens hovedtese overbevisende; at den norske motstanden mot EU og dens overvekt i folkeavstemningene må sees i lys av utvikling av begreper og begrepsmakt. Hvis man i Norge kan påberope seg å representere folket (i motsetning til staten, eliten, byråkratiet, kapitalen e.l.) er allerede en viktig retorisk seier vunnet. Hvem ønsker vel å motarbeide folket? Analysen av de norske unionsdebattene er likeledes basert på en gjennomført lesning av et synliggjort empirisk materiale; referater fra de omfattende og oppsummerende stortingsdebatter i henholdsvis 1972 og 1994. Dette forlener de analytiske poengene med den troverdighet som av og til mangler i Neumanns behandling av intellektuell og politisk diskurs på 1700- og 1800-tallet.

Det er fristende å vurdere det kritikkverdige ved Neumanns bok som et resultat av hastverk; for lite langsom tid, for mye hurtig tid. Det er ting som tyder på at både Neumann, forlaget og korrekturleserne har hatt mye å gjøre. Antallet referansefeil, kommafeil og trykkfeil tyder på dette. Den totale mangel på oppklarende overskrifter likeså. Det synligste tegnet på dette er likevel de små og store gjentakelser som finnes i boken. Enkelte ord og formuleringer dukker til stadighet opp, men det er likevel mer overraskende å finne ordrette gjentakelser av hele sider. I den ellers oppklarende konklusjonen til Neumann er avsnitt og sider fra tidligere kapitler utsatt for cut/paste-funksjonen, uten en tøddels forandring på veien til bokens avslutning. En kritikk av denne typen representerer likevel en slags urett mot ’Norge – en kritikk’, der den fokuserer på traurig formalia. Dette kan kalles et forsøk på å diskvali-

fisere en åpenbart intelligent og perspektivrik analyse ved å overfokusere på form fremfor innhold. Det er dog slik at denne formelle diskvalifikasjonen til dels foretas av forfatteren selv, og det tror jeg det er mange med meg som beklager. En grunnleggende analyse av forholdet mellom 'Norge' og 'folket' er og var svært velkommen.

Karin Johannisson: *Nostalgia. En känslas historia*. Stockholm: Bonnier Essä 2001. 179 s.

Anmeldt av Ulrika Wolf-Knuts, Åbo

I facklitteraturen om modernitet og postmodernitet har nostalgin fått en oppmerksom plass. Inom vissa discipliner har nostalgin av hävd varit behäftad med ett tvivelaktigt rykte, den som är nostalgisk är inte objektiv och saklig och har därför inte ansetts vara värd att bli tagen på allvar. Denna inställning hos forskarna har låtit nostalgin som kulturellt fenomen färgas negativt också i sådana fall då detta inte hade behövts. Nostalgi som fullgott objekt för en kulturforskning som strävar till att svara på varför människan ägnar sig åt nostalgiska tankar och värderingar har först på senare tid stått i fokus.

Idé- och lärdomshistorikern Karin Johannisson har utkommit med en bok kallad *Nostalgia. En känslas historia* (Stockholm, Bonnier Essä 2001, 179 s.). Boken är skriven som en essä med vetenskapliga ambitioner. Författaren konstaterar att nostalgin är en känsla och att också känslor har sin historia, som är kulturellt betingad och beroende av det omgivande samhället under olika tider. Hon visar hur de olika historiska epokerna nyttjar olika associationer när det gäller att förstå nostalgi och därigenom blir det, enligt författaren, också klart varför ordet saknas i uppslagsböckerna efter andra världskriget, en epok som karakteriserats av generell framtidstro och övertygelse om att det förgångna

inte kan mäta sig med framtiden. Hon är medveten om den negativa atmosfär som finns omkring nostalgin och vill skriva en "upprättelsebok".

Författaren slår fast att nostalgi är namnet på en sjukdom, nämligen hemlängtan, och som idéhistoriker med medicinhistoria som specialitet håller hon sig i stor utsträckning till relationen mellan synen på denna sjukdom och det omgivande samhället. Hon använder en narratologisk metod när hon analyserar sina källor. Boken inleds med en genomgång av namnets historia. Därefter leds läsaren via angränsande namn på den sjukdom som tar sig uttryck som en svårartad förlamande hemlängtan till angränsande sjukdomar och deras symptom. På ett likartat sätt undersöker författaren vad "hem" betyder för den som har hemlängtan. Hon visar att hem står såväl för en viss plats som en viss tid och relationerna till vissa människor. I själva verket är hemlängtan, nostalgi, en längtan till minnet av hemmet, till en bild av hemmet, som präglas av karaktärsdrag som gemenskap och tradition och som man bär med sig genom livet.

Läkarna försökte lokalisera nostalgins plats i kroppen, och ansåg sig genom obduktion kunna visa att den hade sitt säte i hjärta och lungor. Schweizare och nordbor ansågs vara särskilt hemfallna åt sjukdomen, som på sin tid också sammankopplades med klimatläran: den som var född på en plats passade inte in på någon annan. Senare speglades tankar om klassamhället i tankar om nostalgin, då man hävdade att människor av enkel härkomst lättare blev sjuka än de som kom från högre samhällsklasser. När psykiologin och psykiatrin växte fram fick nostalgin psykoanalytiskt färgade förklaringar. Man kunde också påvisa att män ansågs insjukna lättare än kvinnor, därför att nostalgin ansågs vara förknippad med patriotism, en ädel känsla, som kvinnor, som ju bara höll sig i sin lokalmiljö inte ansågs kunna känna eftersom de aldrig kom i kontakt med faror som hotade